

ANN-CHARLOTTE EKENSTEN

SIDAN 1

Mytiska väsen – Tomtar

Lärarmaterial

VAD HANDLAR BOKEN OM?

Det här är en faktabok om tomtar. Du får lära dig hur folk förr trodde att tomtar såg ut, läsa om olika sorters tomtar och vilka uppgifter de sägs ha haft.

LGR22 CENTRALT INNEHÅLL SOM TRÄNAS

- Sakprosatexter för barn och unga. Beskrivande, förklarande, instruerande och argumenterande texter. Texternas innehåll, uppbyggnad och typiska språkliga drag. (SV åk 4–6)
- Sammanfattning av texter. (SV åk 4–6)
- Språkliga strategier för att minnas och lära, till exempel grafiska modeller och stödord. (SV åk 4–6)

ELEVERNA TRÄNAR FÖLJANDE FÖRMÅGOR

- Formulera sig och kommunicera i tal och skrift.
- Läs och analysera skönlitteratur och andra texter för olika syften.

LGRSÄR22 CENTRALT INNEHÅLL SOM TRÄNAS

- Sakprosatexter för barn och unga. Beskrivande, förklarande och instruerande texter och hur deras innehåll kan organiseras. (SV åk 4–6)
- Att återge delar av innehållet i olika texter samt resonera om budskap och handling i texterna. (SV åk 4–6)
- Språkliga strategier för att minnas och lära, till exempel bilder och grafiska modeller. (SV åk 4–6)

ELEVERNA TRÄNAR FÖLJANDE FÖRMÅGOR

- Formulera sig och kommunicera i tal och skrift samt med andra former för kommunikation.
- Läs och reflektera över skönlitteratur och andra texter.

PAPPERSKARUSELL

Denna övning kan ni antingen göra för att se vilken uppfattning eleverna har kring tomtar innan ni läser boken, eller som en övning för att se hur de har tolkat det som står i boken.

Skriv ord eller begrepp från boken på A4-papper (ett papper för varje elev). Dela sedan ut så att alla elever får varsitt papper. Uppgiften nu är att skriva en fundering, fråga eller tanke på baksidan av pappret, kopplat till ordet/begreppet på framsidan. När detta är klart skickar varje elev sitt papper till personen till vänster.

Nästa elev tar pappret, läser det som redan är skrivet och fyller på med en egen fundering eller kommentar. På detta sätt skickas pappret runt bordet som en karusell. Karusellen stannar när varje papper är tillbaka hos den som hade det först. Nu är det dags att ta ett sista varv i karusellen, en i taget får nu läsa upp vad som står skrivet på sitt papper. Övningen blir som en inventering av allas tankar. När ni gått laget runt kan ni avsluta med att sätta upp alla papper på väggen (för att exempelvis kunna återkomma till dem när ni läst boken).

SKRYNKLA OCH KASTA

Förbered gärna med att klippa ut pappersremсор stora nog att skriva svar på. Dela in eleverna i grupper om 3–5. Du ställer en fråga från boken, t ex:

1. Var på gården brukar tomten bo?
2. Vad vill tomten ha varje torsdag?
3. Vem skyllde man på förr i tiden när det blev olycka på gården?
4. Hur skrämde man bort en tomte?
5. Vem sa att tomten samarbetade med djävulen?

En elev skriver gruppens svar.

Du säger "1-2-3 håll upp svaret!" och grupperna visar sina svar.

Fel svar: Du tar gruppens papper.

Rätt svar: En elev i gruppen skrynklar ihop pappret, ställer sig på en bestämd plats och försöker kasta pappersbollen i en papperskorg.

Om eleven lyckas = 1 poäng för gruppen. Eleverna kan samla klasspoäng som hela klassen ska nå, eller så kan grupperna tävla mot varandra om att nå först till X poäng.

Det kan även vara bra att gå igenom vissa regler: alla sitter ner förutom kastaren, säg bra saker till den som kastar, viska så att ingen annan grupp hör mm.

FACIT

LÄSFÖRSTÅELSE

Frågor på raden

(Du hittar svaret på raden, direkt i texten.)

1. Vad är en sägen?
En sägen är en kort berättelse, nästan som en saga.
2. Är tomten och jultomten samma figur?
Nej, tomten och jultomten är två helt olika figurer.
3. Vad trodde man förr i tiden att tomten påverkade?
Man trodde att tomten påverkade saker som hände på gården.
4. Kryssa i de påståenden som stämmer.
Tomten påverkade:
x Hur mycket vete som växte på fälten.
x Om korna på gården blev sjuka.

Om fiskaren fick mycket fisk på sin fisketur.
5. Vad var speciellt med tomtens ögon?
Tomtens ögon kunde vara lysande gröna, eller så kunde han bara ha ett enda öga i pannan.
6. Varför var tomtens kläder slitna?
Tomtens kläder var slitna för att han alltid arbetade.
7. När kunde tomten straffa människorna på gården?
Tomten kunde straffa människorna på gården när han tyckte att de var lata eller slarviga.
8. Hade tomten magiska krafter?
Ja, tomten hade magiska krafter.
9. Vad kunde tomten byta form till?
Tomten kunde byta form till en svart katt eller en stor padda.
10. Vad hände om tomten inte fick någon mat av människorna?
Om tomten inte fick någon mat av människorna så flyttade han från gården.
11. Vem var tomtarna snälla mot?
Tomtarna var snälla mot alla djur på gården.
12. Vad var egentligen tomteflätorna för något?
Tomteflätorna var egentligen långa tovor i hästens man.

13. Vad är detta för sorts tomtar?

Det är gruvtomtar.

14. Vem liknar denna tomte?

Denna tomte liknar djävulen.

15. Vad ledde kyrkans varningar om tomtar till?
Kyrkans varningar om tomtar ledde till att folk trodde att de fanns vilket medförde att tron på tomtar blev starkare.
16. Hur kunde man skrämman bort en tomte från gården?
Man kunde skrämman bort en tomte från gården genom att visa rumpan, be böner eller sjunga psalmer för tomten.
17. Varifrån kommer tron på jultomten?
Tron på jultomten kommer från helgonet Sankt Nikolaus som levde på 300-talet i Turkiet.

Frågor mellan raderna

(Du måste tänka efter när du har läst texten. Genom ledtrådar i texten hittar du svaret.)

18. Är sägner sanna?
Nej, sägner är inte sanna men förr i tiden trodde man på dem.

19. Hur lurar tomten människorna på denna bild?

Tomten lurar människorna genom att det ser ut som att han bär på ett halmstrå fast han egentligen bär på en hel höstack.

20. Hur ofta åt tomten?

Tomten åt en gång i veckan.

21. Nämn en mystisk kraft som man trodde att tomten hade.

Eget svar.

Frågor bortom raderna

(Fundera och ge ett eget svar.)

22. Hur skulle du beskriva tomten?

Eget svar.

23. Varför tror du att vissa ville ha en tomte på sin gård medan andra ville bli av med en tomte?

Eget svar.

24. Varför tror du att man slutade tro på tomten när samhället blev modernt?

Eget svar.

25. Tomten kan gå under många olika namn. Ringa in de namn du har hört förut:

- Nisse
- Bisse
- Loftnisse
- Tomtkarl
- Tomtevätte
- Goenisse
- Lellegubben

Eget svar.

26. Vad ser du på bilden?

Eget svar.

KLURIGA ORD FRÅN BOKEN

Para ihop varje ord med rätt förklaring. Alla orden finns i boken, så ett tips är att hitta ordet i boken och läsa meningen där ordet står. Då kanske du kan få en ledtråd till ordet.

kvarntomte	kunde styra en båt
Heliga Birgitta	ville ha betalt i pengar eller tobak
Skeppstomten	långa tovor i hästens man
djävulen	en tro på tomtar och andra magiska väsen
tomteflätor	sa att tomtar var onda
gårdstomten	gårdens första ägare
folktro	gårdstomten
en sur gubbe	då kan tron på tomtar ha uppstått
Vikingatiden	trodde man att tomten samarbetade med